

**Kasper, T., & Kasperová, D. (2020). „Nová škola“
v meziválečném Československu ve Zlíně: Ideje, aktéři,
místa.**

Praha: Academia.

Recenzovaná publikace vzbuzuje pozornost mj. tím, že představuje další z výsledků soustředěného badatelského úsilí Dany a Tomáše Kasperových z Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Z poslední doby připomeňme alespoň jejich autorské a editorské monografie vydané v nakladatelství Academia.¹

Jak je uvedeno na přebalu, recenzovaná publikace zpracovává problematiku „meziválečné školské reformy (1929–1939) v kontextu tzv. firemního města Zlína“, kde „myšlenky racionalizace, taylorismu, zásad scientific management neovlivňovaly jen výrobu ve firmě Baťa, každodenní život ve Zlíně, ale i chod pokusných zlínských veřejných škol. Jejich cílem byla škola činná (...) a společenská (...) Studie v první části analyzuje cestu české pedagogiky k důvěře v racionalizační hnutí a v druhé části rekonstruuje pedagogické zásady v pokusných obecných a měštanských školách...“

Tematika, kterou kniha uchopuje, je významná ještě z dalšího důvodu. Meziválečné pokusné školství je jednou z kapitol našich dějin, která byla po politickém převratu v roce 1948 cíleně přepisována a jejímž aktérům byla připisována diagnóza: „pomýlení buržoazními myšlenkami“. Po roce 1989 představuje „nové“ zpracování tohoto období otevřenou výzvu, a je tedy badatelsky atraktivní i nosné.

Nelze říci, že by problematika „nové (meziválečné) školy“ ve Zlíně nebyla pokryta množstvím publikací, nicméně je třeba zohlednit, že doposud chyběla publikace, která by tematiku zpracovávala podobným způsobem jako tato. V čem tedy spočívá přidaná badatelská hodnota recenzované publikace?

¹ Pánková, M., Kasperová, D., & Kasper, T. (Eds). (2015). *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia a Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. Kasper, T., Kasperová, D., & Pánková, M. (Eds). (2018). „*Národní školství za první Československé republiky*“. Praha: Academia a Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. Kasperová, D. (2018). *Československá obec učitelská v kontextu reformy vzdělávání učitelů (ŠVSP) a reformy školy*. Praha: Academia.

Předně v tom, že předkládá historicko-pedagogickou analýzu zvolného tématu. Ta, jak vystihují autoři (s. 16 recenzovaného díla), uchopuje téma jinak, než běžně činí sociální historikové či badatelé v oblasti dějin vzdělanosti a výchovy. Historicko-pedagogická analýza se prioritně zaměřuje na „vzdělávací a výchovné cíle, které byly v daném období rozvíjeny, a zajímá se o rekonstrukci obecně pedagogických či didaktických zásad vnitřního chodu školy a principů výchovy“.

Přínos recenzované publikace pro pedagogiku spočívá v tom, že operuje se základními pedagogickými kategoriemi, čímž napomáhá rozvoji tohoto oboru zevnitř tím, že specifikuje a diferencuje stávající pedagogické vědění. Současně je však kontextualizuje v širším rámci, který je předmětem pozornosti sociálních věd. Lze tedy říci, že v případě recenzované publikace máme co do činění s vynikající ukázkou historicko-pedagogické analýzy poutavě podané na příkladu školské reformy a s přehledem usazené do širších dobových, místních a společenských souvislostí.

Takto vymezenému badatelskému záměru je podřízena obsahová koncepce publikace jako celku. Autoři ji rozvrhli do pěti kapitol, jež jsou obepnuty Úvodem (stav poznání a metodologie) a Závěrem (diskuse a výhledy). První tři kapitoly představují širší kontext (reformu školy, života, společnosti; myšlenková východiska dobové pedagogické diskuse; specifickou situaci Zlína jako modelového města modernity) pro analýzu pedagogické koncepce pokusných škol měšťanských (kap. 4) a obecných (kap. 5). Nyní podrobněji k jednotlivým kapitolám.

První kapitola rozebírá otázky reformy života a společnosti a v tomto kontextu rovněž reformy školy, a to před rokem 1918 a krátce po něm. Negativní dopady modernizace a související krize moderního člověka jsou zde tematizovány v souvislosti se snahami o jejich překonávání, resp. řešení. Připomínán je B. Foustka, který se kriticky vymezoval vůči sociálnímu darwinismu, degenerativním a selekčním teoriím a vyzýval k hledání cest k „ozdravení“ společnosti při zachování ideálů demokracie a humanity, pročež viděl šanci zejména v osvětě a výchově. V souvislosti s dílem F. Čády a dalších autorů je v textu poukazováno na význam pozitivního eugenického a později i eubiotického hnutí, které usiluje o podporu takových způsobů života, jež by vedly k vyvarování se zdravotním a sociálním problémům lidí. Kromě toho je v první kapitole rozebírán ještě jeden důležitý kontext – úloha „nové školy“ v „nové společnosti“ pro roce 1918. Jejím programovým zaměřením byla (měla být)

podpora demokracie a republikanismu. Jak však autoři upozorňují, naplnění „národního úkolu“ při reformě školy „neznamenalo nacionalismus, který by popíral myšlenky světoobčanství, ale práce pro ‚blaho světa‘ měla začínat u práce pro národ“ (s. 35). Kapitola je napsána s přehledem, snad jen ohled na mezinárodní vývoj by v ní mohl být zřetelnější.

Druhá kapitola představuje cestu k reformě národní školy. Rozlišují se v ní dvě etapy: 1918–1928 a 1928–1939, přičemž těžiště výkladu zde spočívá v období druhém. Důležitá je zde pozice autorů, kteří uvádějí, že je zapotřebí souběžně sledovat tři nedělitelné části reformního programu: (a) reformu školy, (b) reformu vysokoškolského vzdělávání učitelstva národních škol a (c) vědecké směřování pedagogiky. Autoři prokazují hluboký vhled do problematiky tím, že dokážou o všech součástech reformního programu psát ve vzájemné provázanosti, s nadhledem a v širších souvislostech. Postupně rozebírají administrativní přípravu reformy i její vědecké založení a teoretické souvislosti. Zmiňují se o významu pedopsychologie (význam díla F. Čády), pozitivismu (Lindner, Durdík, Spencer, Krejčí, Úlehla, Kádner, Drtina) a pragmatismu (Dewey, Mrazík). Druhá kapitola je poměrně obsáhlá; ve srovnání s kapitolou první a třetí možná až disproporčně. Obsahuje však velmi důležité poznatky potřebné pro porozumění hlubším (teoretickým) základům pedagogické koncepce zlínských pokusných škol. Klade si otázku, proč z ní autoři téměř vůbec neodkazují do kapitol 4 a 5. Pokud by tak činili, recenzovaná publikace by tak jako celek získala na soudržnosti a sevřenosti.

Výchova, resp. příprava „nového člověka“ jako cíl školské reformy a jako úkol „nové školy“, je jedním z velkých témat meziválečného období. Na určitých místech nabývá „modelového“ (a více či méně specifického) významu. Zlín jako „modelové město modernity“ je jedním z takových míst. O těchto otázkách pojednává třetí kapitola. Dále jsou zde rozbírány některé myšlenky, které prostupovaly život města a do jisté míry i provoz škol – např. racionalizace (laboretismus), technokratismus, progresivismus, standardizace. Autoři si v těchto souvislostech všímají, že „rozvoj meziválečné reformy ve Zlíně [nemůžeme] vysvětlit výhradně materiální a finanční podporou Baťových závodů pokusným školám. Mnohem více se jednalo o ‚mentální‘ souznění firemního Zlína s reformně školským programem zlínských pokusných škol“ (s. 128 recenzovaného díla). Na druhou stranu upozorňují, že nelze ztratit ze zřetele, že „reformní program zlínských pokusných škol nevznikl v ‚centru‘ školské reformy – ve Zlíně. Byl výsledkem široké diskuse učitelstva v rámci

ŠVSP při ČOU, ale i v dalších učitelských organizacích a institucích vědecké pedagogiky. Byl rovněž výsledkem reformně školských zkušeností z prvního desetiletí reformem v nově vzniklém Československu“ (s. 135 recenzovaného díla). Tímto postřehem je uzavřena třetí (stručná) kapitola, která současně plní funkci přemostění k vlastním analýzám zaměřeným na koncepci pokusných škol ve Zlíně.

V úvodu čtvrté kapitoly je nastíněno legislativní, administrativní, personální i finanční zázemí pokusných měšťanských škol ve Zlíně. Odpovídající pozornost je přitom věnována osobnosti Stanislava Vrány (ředitele Masarykovy pokusné měšťanské školy ve Zlíně) a jeho intenzivním koncepčním a publikačním aktivitám. Největší pozornost je v kapitole věnována rekonstrukci vnitřního života na zlínských měšťanských školách. Škola je v textu přiléhavě vykreslena jako činná (pracovní) a společenská. Analýza měšťanské školy jako školy činné je poměrně barvitá a postupně se zaměřuje na související pedagogické kategorie – jsou jimi diferenciací, individualizací, samoučením, didaktické zásady (jasnost pojmů, vyrovnanost smyslového a rozumového poznání, konkrétnost učiva, samostatnost v myšlení), regionalismus a další. Princip společenské školy autoři pojednávají v souvislosti s formami práce, jako jsou žákovská samospráva, školní shromáždění, kluby, kroužky, školní slavnosti, kampaně, třídní schůzky, přednášky hostů, společná filmová a hudební představení, psaní třídní a školní kroniky, vydávání školního časopisu, dopisování se školami, školní rozhlas, táboření, pěstování symbolů školy, spolupráce s rodiči, spolupráce s širším okolím, exkurze a další. Již z pouhého výčtu je patrné, jak široké spektrum aktivit zlínské školy provozovaly. Pozoruhodné přitom je, že řada těchto aktivit vycházela přímo od žáků. Lze tedy říci, že zlínské školy vykazovaly značnou míru sebeorganizace. Role žáků jako aktérů školy a jejího utváření mohla být v textu více vyzdvihnuta, popř. by mohla pro autory představovat další badatelskou výzvu.

V páté kapitole je (podobným způsobem jako v kapitole čtvrté) analyzována pedagogická koncepce obecného pokusného školství ve Zlíně. V úvodu je připomenuto pojetí obecné školy v příhodovské reformě. Vedle diferenciací, individualizací, samoučením a principů společenské školy je zde navíc (oproti výkladu v kapitole 4) rozebíráno celistvé (globální) vyučování a globální metoda čtení a psaní. Autoři dospívají k závěru, že „společenská škola na obecné zlínské pokusné škole byla chápána jako integrální součást vnitřního života školy, která organicky prostupuje jak metodami výuky, tak i prostředky výchovy“ (s. 264–265 recenzované publikace).

V závěrečné části publikace jsou diskutovány některé důležité otázky – např.: V jaké ohledu byly zlínské pokusné školy součástí projektu „nového průmyslového člověka“? Byla zlínská školská reforma ukázkou amerikanismu v české pedagogické diskusi? Jací aktéři utvářeli chod pokusných škol v „novém Zlíně“? Byl reformní program pokusných škol ve Zlíně specifický? Jak autoři na tyto otázky odpovídají zde prozrazovat nebudu, daleko spíše doporučuji seznámit se s nimi přímo na stránkách posuzované publikace.

Závěrem této recenze lze říci asi tolik – studovat meziválečnou školskou reformu budiž záležitostí profesní cti každého, kdo se hlásí k pedagogice. Jedná se o období velmi plodné, pokud jde o pedagogické vize, záměry i postupy a jejich realizaci v praxi. Jde tedy rovněž o období velmi poučné. Nelze než uvítat, že nám je publikace Tomáše a Dany Kasperových tak poučeným a poučavým způsobem staví před oči.

*Tomáš Janík
Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta,
Institut výzkumu školního vzdělávání*